

Университетска философска поредица

Какво значи това?

ФРИДРИХ ШИЛЕР

ПИСМА ЗА ЕСТЕТИКАТА

ФРИДРИХ ШИЛЕР

ПИСМА ЗА ЕСТЕТИКАТА

ФРИДРИХ ШИЛЕР
Писма за естетиката

© проф. д-р Лудия Денкова, съставителство, увод, 2026

© проф. Исак Паси, въвеждаща студия, 1981, 2026

© Валентина Топузова, превод от немски, бележки, 1981, 2026

© проф. Стефан Ив. Станчев, превод от немски, 1978, 2026

Ваня Петкова, коректор

© Жанет Цанова, корица, дизайн и предпечат

© Издателство на Нов български университет, 2026

ул. „Монтевидео“ 21, 1618 София

www.nbu.bg

bookshop.nbu.bg

Знакът на поредицата е от илюстрация на Карел Чапек
към книгата му „Критика на думите“.

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части
от книгата под каквато и да е форма – електронна, механична,
фотокопирна, презапис или по друг начин – без писменото
разрешение на носителя на авторските права.

Печат: „Симолони-94“ ООД

ISBN 978-619-233-377-5

СЪДЪРЖАНИЕ

Сърце на път към ума. Думи за съставителството Лудия Денкова	7
Естетическото възпитание на човека Исак Паси	21
Писмо на един датски пътешественик (Музеят за антично изкуство в Манхайм)	33
Писма до Готфрид Кьорнер (Kallias-Briefe, 1792–1793)	41
I. Свобода в явлението и красота са едно и също	63
II. Красивото на изкуството	83
Върху естетическото възпитание на човека в поредица писма (1795)	93
Шилер до Гьоте	233
Писмо от 23 август 1794 г.	233
Писмо от 9 юли 1796 г.	237

СЪРЦЕ НА ПЪТ КЪМ УМА

Думи за съставителството

В днешно време философските писма, или епистоларният жанр, заедно с философския диалог са далеч по-слабо представени в сравнение с други установени форми, при които теориите се излагат възможно най-общо без особен оглед на челятия. Разбира се, в дигиталната ера има различни и несравнимо по-бързи начини на комуникация и обратна връзка, но това не изключва интереса и дори носталгията по писмата, чрез които предходните епохи са засвидетелствали необходимостта от жива връзка, от особен мисловен топлообмен, от трепката на едно запазено реално или въображаемо общуване на няколко гласа – с приятел, с идеен противник или просто с „любезната публика“. Философският трактат може да има посвещение, писмата обаче имат адресат и той съучаства повече или по-малко задълбочено, когато се развива – буквално – интригата на обсъжданите въпроси.

Привлекателността на философската кореспонденция е в именно в това, че заедно с идеите в ума пред очите ни протичат като на лента или нахвърсани снимки онези мигове от живота на философите, които ни дават да разберем до каква степен написаното е резултат от лично преживяване или надежда за споделяне най-вече с бъдещите поколения. Писмата открай време са интимното завещание на философията и като такава често съдържат най-важното в съкратен вид, понякога примесено с житейски теми, предадено в експресивен, дори в разговорен стил. От една страна, е съществувала формална традиция на обръщението в даден трактат: такава е „Писмото до читателя“, с което Джон Лок започва „Опит върху човешкия разум“. От друга страна, е по-интересната съдържателна традиция, където писмата се вписват не само в познавателната област на историята на философията, но и по-общо в културната история тъкмо като свидетелства на своето време. През вековете такива едновременно свидетелства и кратки философски програми или трактати са освен писмата на Платон (особено известното „Седмо писмо“), моралните писма на Сенека до Луцилий, писмата послания на философстващите отци на Църквата, кореспонденцията на Декарт и Елизабет от Бохемия, писмата на Спиноза до секретаря на Кралското научно дружество Хенрих Олденбург (често се цитира и писмото до г-н Шулер за човешката свобода), писмата на Волтер и Русо, Лайбниц и Самюел Кларк, Кант и Маркус Херц. Познамата по-късно е обилната кореспонденция на Дигро, Бенжамен Констан и Мадам дьо Стал, Ницше и Вагнер, Маркс и Енгелс, в по-ново време – на Хайдегер, Ясперс и Хана Арендт, Симон дьо Бовуар и Сартр, Лудвиг Витгенщайн и Ръсел, като изброяването със сигурност може да се допълни. Писмата явно са били от полза – това още в Античността забелязва Диоген, който се възхищавал на Хипархия, на нейната страст към философията (каквато липсвала на много мъже) и я насърчавал да пише по-често, „защото и писмата могат да донесат много полза – не по-малко, отколкото личните беседи“.

По времето на Фридрих Шюлер (1759–1805), изключителната епоха на Немското просвещение, когато се срещат

класицизъм и Романтизъм, интелектуалната атмосфера също блести с лични беседи – достатъчен е примерът на „Разговорите с Гьоте“ на Екерман, публикувани по-късно през 1836 г. Не по-малко се разпространяват, дори като мода¹, писмата в литературата, или т.нар. *епистоларен роман*, чиито образци в първата половина на XVIII в. са морално-назидателните романи на Самюел Ричардсън с „Памела“ и „Клариса“, сантиментално-битовите писания на Мадам дьо Севине или Шодерло дьо Лакло („Опасни връзки“ от 1782 г.), както и далеч по-сериозните образци като „Персийски писма“ на Монтескьо от 1721 г. и най-вече класическите творби на приятеля на Шилер Гьоте „Страданията на младия Вертер“ (1774) и „Вилхелм Майстер“, роман в две части, публикувани през 1795 и 1829 г. И ако емоционално наситените „Страданията на младия Вертер“, както е известно, силно повлияват Романтизма навсякъде, където страстта започва „бурно и устремно“ да оспорва водещата роля на разума в живота и изкуството, то философският „Вилхелм Майстер“ несъмнено зарежда онази *естетика*, която Шилер заедно с Гьоте прокарва като път на немския класически идеализъм от Кант до Шелинг и Хегел.

Неслучайно в едно свое писмо до Гьоте Шилер възторжено възкликва: „Не мога да Ви опиша как ме вълнуват истината, красивият живот и естествената пълнота на тази творба!“. Четенето на писмата на героя, вживяването в литературната измислица прелива в реалните писма до автора Гьоте, в чието лице Шилер вижда образец на „големия стил“, интуитивния дух, красивата хармония, всеобхватния философски интерес – с една дума, *гения*, основна естетическа категория на епохата. Ще рече, Шилер е изпитвал дълбока непосредствена наслада от изкуството, от „употребата на красиви форми“², било то театър, роман, пое-

¹ Епистоларният роман губи популярност след края на XVIII в.

² Шилер специално насочва вниманието си към „Необходимите граници при употребата на красиви форми“. В есето под това заглавие от 1795 г. подлага на критика широко обсъжданото по онова време понятие *вкус*, ограничавайки неговата роля на самостоятелен естетически критерий и „авторитет“. Вкусът е допустим, стига да се задоволява само със създаването на „благоприятна нагласа за познанието“, без никакви претенции по отношение на съ-

зия, музика. Успоредно се въвлеча и следва опосредстваната наслада от размисъла, от прехода към абстракцията, от „практическият“ към „чистия разум“, докато чете и обсъжда с Гьоте високите теми на красотата и истината, природата и цялото, мисленето и чувствителността, демонстрирайки навсякъде „красивото спокойствие на духа, от който всичко е произтекло“ (Писмо до Гьоте от 2 юли 1796 г.). Шилер нарича това „размисъл в наслада“. Същото красиво спокойствие на духа, благородната простота и величие – онези антични идеали, на които и Шилер, и олимпиецът Гьоте се възхищават, без да допускат сляпото подражание на Гърция, се излъчват от общия им паметник, паметника на гениалното приятелство пред театъра във Ваймар. Дори един поглед към съвдвоената фигура е достатъчен, за да ни върне днес към сложната и оспорвана тема за *природата на човека*, за красотата на тази природа. А философски погледнато, сме склонни да се съгласим с основния извод на Шилер, че естетическата нагласа на душата и естетическата активност имат своето начало в природата и тази нагласа е *дар от природата*. Затова естетическата нагласа е самостоятелна, спонтанна (не принудена или придобита) и красотата на творбата естествено „трябва да бъде красотата на самия творец“.

Кореспонденцията между Шилер и Гьоте (от която тук са подбрани две писма) продължава от 1794 г. до смъртта на Шилер. В началото е общото привличане от „Боговете на Гърция“, поема, написана от Шилер през 1788 г., и споделяното разочарование от съвременната им бюргерска среда. През същата година Гьоте се завръща от пътешествие в Италия, озарен от „новата светлина“, въодушевен, но и отчужден от германската действителност. Ясно е защо са му близки чувствата на Шилер, изразени в поемата: по времето на гръцките богове само красотата е била свещена, но те са напуснали, отнасяйки на труднодостъпната планина Пинд всичко красиво, голямо, всички цветове и звуци, докато „за

~~~~~
гържанието и същността. Следователно насладата от изкуството коренно се различава от „повърхностния дух и лекомислието“, от претенциозно „изтънчения“ вкус на някои кръгове.

нас“ – бихме казали, в кризата на модерността – е останала само мъртвата буква. За философа творец обаче това не е край, начало е на *естетическа активност* и изпълнение на своеобразен дълг пред поколенията: „Да си сътворил нещо, което не ще погине, да устоиш, когато всичко наоколо се срива“. Както споделя Шилер в цитираното тук „Писмо на един датски пътешественик“ от 1785 г., описвайки впечатленията си от Музея за антично изкуство в Манхайм, фигурите „все още са образци на върховна истина и красота“, пред тях усецаш безсмъртието на Аполон и най-важното – че „човекът е създал тук нещо, *което е повече*, отколкото е бил сам той“. Дори съвременните хора да не могат пак да се почувстват като едно семейство с боговете, това, което загива в живота, *трябва* да остане безсмъртно в поезията. И понеже Шилер знае, че Гьоте може да създава „нещо, което е повече“, а именно безсмъртни шедьоври, постоянно го насърчава, в само един от случаите – да завърши „Вилхелм Майстер“ през 1797 г. В другия случай кореспонденцията влиза като неотменна част във всяка философска естетика, доколкото се излагат в обмен и на места в понятийна форма не само принципите на културната програма на класицизма, но и новата по същество загриженост за „потребностите на идеализма“. Затова не е чудно, че в писмото си до Гьоте от 1794 г. Шилер полу на шега забелязва, че вместо да напише писмо, пише цяла студия. А писмото от 1796-а, годината непосредствено след появата на най-известните и традиционно цитирани „Писма върху естетическото възпитание на човека“, съдържа интересното и сякаш мимоходом изразено желание на Шилер този „естетически епистоларен трактат“³ да има по-голямо и различно въздействие, каквото има литературното творчество на Гьоте. Извън всякакви съмнения, в епистоларното или литературното майсторство Шилер остава философ, но философ художник, философ артист и поет, а това е рядък случай до днес, който може само да насърчи *Историята на идеите* да полага

³ Така определя „Писмата“ проф. Исак Паси в своя специално посветен анализ, част от който е поместен в настоящия сборник.

по-широк хоризонт спрямо историята на философията или историята на изкуството, защото границите им са колкото условни, толкова и плодотворни при прекрачване в търсене на значимото ново.

Вероятно писмата до другите кореспонденти детайлизират как се е формирала естетическата вселена на Шилер, който се движи в широки интелектуални кръгове и най-вече се съобразява на кого и за какво пише. Така той отрано обменя мисли за литературата с Кристоф Мартин Виланд, известен поет и преводач на Шекспир, най-възрастния от творческия кръг във Ваймар наред с Гьоте и Хердер. Известни са още писмата до именити съвременници като Фридрих Шлегел или Имануел Кант, като в писмото до Кант от 13 юни 1794 г. Шилер изрично подчертава, че единствената му цел там, където изхожда от Кантовата теория и добавя своя интерпретация, е да преодолее неразбирането.

По-широко значение има кореспонденцията с Вилхелм фон Хумболт (1767–1835), философ, лингвист, учен, брат на Александър фон Хумболт. За пръв път писмата между Шилер и Хумболт се публикуват през 1830 г., около двадесет и пет години след смъртта на Шилер, и като част от „Събраните писма“, чието богатство се наема да представи близкият приятел на Шилер и негов редактор Кьорнер. По-късните издания през XIX и XX в. допълват тази колекция с писма, открити след първоначалната публикация. Общуването с Хумболт конкретно дава още по-ясна картина за времето и условията на изкрystalизиране на Шилеровата естетика. През 1794 г. Хумболт, който поддържа връзки с философа Фихте, се установява в Йена, когато градът и университетът се превръщат в център на немската идеалистична философия и романтичното движение. Ролята му на философски съветник и критичен сътрудник за Гьоте и особено за Шилер изглежда естествена. Той също вярва, че художественият идеал на Античността служи за пробуждането на нов духовен свят, а повод за задълбочаването по темата за отношението *между реално и идеално* е Гьотевата поема „Херман и Доротея“. Споделена с Шилер е оценката, че ние

се радваме на реалното само по себе си, когато е изобразено правдиво, но същинската „придобивка за нашата по-висша природа се крие все пак само в идеалното, което е излъчено от сърцето на поета“, защото поетичният дух се е отървал от оковите и е познал *свободата*. Тази форма на свобода е ключово понятие в „Писмата върху естетическото възпитание на човека“, които Хумболт също приветства и коментира, освен че сътрудничи със статии по т.нар. натур-философия в новото, създадено от Шилер списание „Хори“ (Die Horen). Любопитно е, че той прехвърля своята теория за пола, изложена в студията „За мъжката и женската форма“, в областта на изкуствата и културата. Подобно на Шилер пише „Есета по естетика“, но с не особено, бихме казали днес, оригиналните тези, че изкуството трябва да се разбира като преобразуване на реалното в образ и че въображението става творческо само според правила. Далеч по-проницателен е Хумболт в специално посветеното есе „За Шилер и хода на неговото духовно развитие“, публикувано през 1830 г. като въведение към общата им кореспонденция. Спомените и впечатленията от живото общуване са преплетени с теоретични обобщения, на места дълбоки, на места повърхностни и по-декларативни. Според него Шилер не умеел да говори красиво, но умът му се стремил винаги към новите идеи, като „с леко спокойствие“ схващал всякакви случайни връзки, така че се получавал богат на щастливи попадения разговор. Тази свободна игра обаче и желанието в разговора да се спечели „нова почва“ не пречели на Шилер да се придържа твърдо към крайната цел и да проявява последователност. „Неговите писма – отбелязва Хумболт – също показват това ясно. Той просто не знаеше друг начин.“ Денем и често нощем Шилер се отдавал на „чисти изследвания“, на четене, за да види в материала, занимаващ ума му, нещо повече. „Както по форма, така и по съдържание философските идеи на Шилер бяха напълно верен модел на цялостната му духовна мощ.“ Оценката на Хумболт не бива да се пренебрегва, особено спрямо логическата *последователност* на естетическите въпроси в „Писмата“, и всъщност

може да послужи за отправна точка, когато се откриват *акцентите* в темите. Защото „духовната мощ на Шилер като цяло“, оценена и от Ницше, забележително напомня ренесансовата страст по всичко ново. Така всеки последващ анализ на Шилеровата естетика не просто интегрира, но и обновява познавателната област с въведените от Шилер изводи и понятия. Търсенето на хармония, диалектическият синтез на чувство, воля и разум, единството на красотата и истина, форма и съдържание, възприятие и интуиция, удивителната хармония чрез премахването на абсолютно-то противоречие на двете природи или двата свята, въведени категорично от Кант, максималното разширяване на полето на действие и проявата на свободата – всичко това неотменно присъства в съвременната естетическа мисъл дори като проблем. Нещо повече, всичко това наистина става възможно, както заключава Хумболт, само благодарение на онази тенденция в човечеството, която наричаме естетическа. Самият Хумболт се съмнява, че произведения като „Върху грацията и достойнството“ и „Писмата върху естетическото възпитание на човека“ се четат често, както и че не могат да бъдат освободени от упрека, заето не задоволяват изискванията за чиста дедукция от понятия. Въпреки това е убеден в нещо, което би трябвало да задоволи всяка история на естетиката: писмата на Шилер са изпълнени с уникално красиви и съдържателни идеи, а неговите произведения „съдържат *всичко съществено* по начин, който никога не може да бъде надминат“. Начинът е съзнателното движение към съвършенство. В този дух Шилер отговаря на Хумболт в писмо от 19 декември 1795 г. за това какво *наистина* ни дава свобода: „Красотата ни дава свободата да действаме не поради гълг или необходимост, а в хармония с нашата природа, която съзнателно се движи към съвършенство“. На опразнения от гръцките богове пиедестал се качва човешката природа, стига да е водена от онази „красота, която ще спаси света“. Впрочем „Красотата ще спаси света“ е най-известният цитат от Шилер, който шества къде ли не дори без неговото име.

Обаче един по-внимателен прочит на писмата на Шилер, посветени на естетиката⁴, ще открие до каква степен забелязанието от съвременниците му порив на неспокойния ум към нови идеи действително съответства на създадена нова теория, тоест какъв е неговият оригинален принос за чистите понятия и за историята на философията. Първият отговор би трябвало да се потърси в успоредното четене на „Писмата върху естетическото възпитание на човека“ от 1795 г. и по-рано замислените през 1792 г. като трактат „Писма до Готфрид Кьорнер“, известни още под заглавието „Калиас, или за красотата“. Писмата до Кьорнер не са били публикувани преди 1847 г., следователно тяхната естетика, поне в началото, е оставала някак изолирана. А тъкмо тези писма съдържат по-дълбоката *естетическа онтология* на Шилер, който сам отбелязва, че неговата теория „представлява четвъртата възможна форма да се обясни красивото“. То, красивото, се обяснява или обективно, или субективно – сетивно субективно (както Бърк и др.), субективно рационално (Кант), рационално обективно (както Баумгартен и всички привърженици на теорията за съвършенството) или накрая *сетивно обективно*, термин, за който Шилер предполага, че все още остава неразбираем, освен ако не се сравни с останалите три форми, като всяка една от тях съдържа част от истината. Въпреки че е под влиянието на Шафтсбъри, Шилер избира да тръгне от класическия субективизъм на Кант, тъй като в своята „Критика на способността за съждение“ Кант е установил „едно положение, което е необикновено плодотворно и което, както мисля, може да получи обяснението си *едва от моята теория*“. Впрочем в увода към „Критиката на способността за съждение“ Кант, макар кратко и донякъде колебливо, вече е допуснал условията за онова, което Шилер ще разработи като

⁴ По-внимателният, което ще рече съвременен прочит всъщност е основната причина за съставянето на настоящия сборник, озаглавен „Писма за естетиката“, още повече, че от първото издаване на български език на „Писмата“ на Шилер и Гюте, както и на по-общия сборник „Естетика“ е изминал близо половин век. Остава да се надяваме, че в по-близко бъдеще ще се появи пълно издание на кореспонденцията на Шилер.

своя теория, а именно „как субективният принцип може да премине в обективен“. Според Кант със сигурност има „необозрима пропаст между областта на понятието за природата като сетивното и областта на понятието за свободата като свръхсетивното“, така че от първата към втората не е възможен преход, „като че са различни светове“. И все пак вторият трябва да има влияние върху първия, а именно понятието за свобода трябва да осъществява в сетивния свят посочената от неговите закони цел... „Така че трябва *все пак да съществува основание за единство* на свръхсетивното, което лежи в основата на природата, с това, което понятието за свобода практически съдържа; и при все че понятието за това основание не е достатъчно нито теоретически, нито практически, за да даде познание за него, и следователно няма никаква собствена област, все пак *прави възможен прехода* от начина на мислене според принципите на единия свят към начина на мислене според принципите на другия.“⁵

Шилер пренебрегва „пропастта“ и подема това единство, защото изследванията върху красивото – както твърди в началото на своите писма до Кьорнер – изискват овладяване на цялото и преодоляването на трудността, пред която е изправен Кант, а именно едно *обективно понятие за красотата*. Още повече, че при субективния идеализъм става дума за принципи на мислене, докато Шилер вижда единството реално, разширявайки максимално за цялото битие свободата, чийто източник е красивото. Красивото нещо е природно нещо и в дълбочина се проявява свободно както в природата, така и в човешката природа, макар и повече като „техника“. Тази дефиниция „бе съвсем точно отмерена“, пише Шилер. Що се отнася до човека, на него е гадена „заедно с чистата духовна природа и една сетивна не за да я захвърли като товар или да я смъкне от себе си като груба обвивка, а за да я съгласува най-тясно със своето по-висше Аз“. От единадесетото писмо на „Писмата върху естетическото възпитание“ разбираме, че този по-висш

⁵ Кант, И. *Критика на способността за съждение*. София: Издателство на БАН, 1980, 46–47. Превод проф. д-р Цеко Торбов.

Аз олицетворява постоянната личност за разлика от променливите състояния на съществуването⁶. Хармонията между сетивната и разумната природа, „хармонизиращата с разума сетивност“, която за Шилер събужда чувството на удоволствие, трансцендиращият разум на „човека, който преди всичко друго е чувствително същество“, прави така, че *красотата* следва да се разглежда като „гражданка на два свята“: на сетивния принадлежи по рождение, а гобива право на гражданство в света на разума. И това е едно *щастливо разбирателство*, където Вкусът като способност за преценка на красивото застава по средата на духа и сетивността, печели уважението на разума към материалното и същевременно облагородява *наглед* в *идеи*, превръщайки дори сетивния свят до известна степен в царство на свободата⁷. Красотата обаче живее само в сферата на явленията и следователно „няма никаква надежда да се натъкнем на свобода в сетивния свят посредством само теоретическия разум и по пътя на размисъла“. Разсъдъкът трябва да получи повод да търси, „сърцето трябва да разтвори пътя към ума“ (Осмо писмо от „Естетическото възпитание на човека“). Ако според обективистично настроената естетика на Шилер, чиято посока продължава Хегел, красотата е свобода в явлението, то всичко съществуващо се явява – и възприема – свободно в красотата като *истина*. Има и една собствено човешка истина за красотата, на която Шилер особено държи: „Цели векове наред философите, както и хората на изкуството се стараят да внесат истина и красота в дълбините на обикновеното човечество; те загиват в тях, но истината и красотата се борят и изплуват победоносно със собствена неразрушима жизнена воля“ (Девето писмо). Красотата е не само наша „втора създателка“, истината е, че тя е непреодолима, независимо дали „субективно“ искаме,

⁶ Темата за постоянната идентичност в красотата на свободния Аз и променливите състояния/ситуации би трябвало да е интересна за съвременната феноменология.

⁷ Последните твърдения са подробно изложени в есето на Шилер „Върху грацията и достойнството“ от 1793 г., т.е. по време съвпадат с написването на „Писмата до Готфрид Кьорнер“.

или не искаме. А победоносното изплуване „със собствена неразрушима жизнена воля“ е може би най-предизвикателното завещание на Шилеровата естетика към модерната философия. Не по-малко предизвикателни и ако си послужим с определението на Ницше – „несвоевременни“ – са двете оригинални теории на Шилер, прекрасно изложени в поредицата писма „Върху естетическото възпитание на човека“. Днес, в един все повече обърнат към материалното свят, продължаваме да допускаме, че човекът практически би могъл да се възпитава и образува с помощта на красивото, но сякаш се стъписваме пред големите мисловни постройки за свободната *естетическа игра* (човек е човек само там, където играе) и най-вече за *естетическата привидност*, която ни подтиква да живеем и да заобичае чистата форма, която ни освобождава, доколкото това е възможно, от материалното. Теорията за естетическата привидност често се подвежда под някакво банализирано разбиране за утопия и Шилер бива обявяван за убеден утопист. Всъщност той е толкова утопист, колкото е Платон със света на идеите или Лайбниц с теорията за най-съвършения от възможните светове. В цялата тази философска традиция всъщност става дума за това, което е основна тема, а и загадка за Шилер – да докаже, че между реалното и идеалното няма пропаст и това е един свят, където красотата води „сетивния човек към формата и мисълта и пак красотата води духовния човек и го възвръща на сетивния свят“ (Осемнадесето писмо). Цялата магия на красотата почива върху тайната ѝ и ако премахнем необходимата връзка между елементите ѝ, премахваме и нейната същност (Първо писмо). Така го същността на красотата „на полето на идеите“ достига само *свободен от предразсъдъци дух*. Във второто писмо Шилер все пак признава, че е изкушен да даде предимство на красотата пред свободата, а тази своя склонност може да оправдае единствено с „основни положения“. Струва ми се, че днес сме изкушени от обратното, да дадем предимство на свободата, без да я разбираме толкова широко като Шилер и без да се нуждаем от „основни положения“, за да защитим склонността си. Навярно сме се усъмнили достатъчно в

убедеността на Шилер, че „*всеки индивидуален човек носи у себе си по заложба и предназначение един чист идеален човек* и голямата задача на съществуването му е да се съгласува с неговото неизменно единство във всичките свои промени“ (Четвърто писмо). Разбира се, епохата на Шилер, когато „*духът се колебае между поквара и грубост...*“, а оковите на физическото се затягат все по-заплашително“, не изглеждат много по-различна от нашата. Освен това и въпросите, поставени в Осмото писмо, остават все същите: Защо все още сме варвари? Защо искаме да се отървем от „горчивото усилие на мисленето“? Защо никъде не се вижда спасителната красота?

Въпреки „цялата съпротива на века“ Шилер е решен да отговори на всеки, чието сърце не е студено и „иска да знае как да заговори благородния порив в гърдите си: гай на света, на който въздействаш, насоката към доброто и спокойният ритъм на времето ще се позрижи за развитието. Тази насока ти ще си му дал, когато с поука издигнеш мислите му към необходимото и вечното, когато с *действие или творчество* превърнеш необходимото и вечното в предмет на поривите му“. Такава е същността на обективния, но и *активния идеализъм* на Шилер, както го определя Дьорд Лукач в своята студия „Естетиката на Шилер“ от 1935 г. Ако активният идеализъм успее да създаде естетическа култура, то по законите на свободата „*във формата, която придава на външния живот, тя вече слага началото на вътрешния живот*“, обществото и индивидите заживяват също в единство, колкото и да е илюзорно. За щастие, красотата не явява една-единствена истина. Самата истина се съдържа *потенциално* в красотата, така че човекът наистина може „да си проправя пътя от една обикновена действителност към една естетическа действителност, от само чувства за живот към чувства за красота“ (Двадесет и пето писмо).

Такава е „красивата гуша“ на Шилер, още едно естетическо понятие, което той споделя с Гьоте. Въпреки че не са изчерпателно представени, събраните в настоящия сборник „Писма за естетиката“ могат най-малкото да потвърдят казаното от Хумболт, че в тях се съдържа всичко съществ-

Вено, за да започнат читателите да си проправят пътя от една обикновена действителност към една естетическа действителност. Естетическата действителност, в духа на Шилер, ще принадлежи колкото на историята на естетиката, толкова и на живота, който искаме да живеем.

Лидия Денкова